

Kronotaksa spljetskih nadbiskupa.

(Od razorenja Solina do polovice XI. vijeka.)

Pišu: Don Fr. Bulić
Dr. J. Bervaldi.

(Svršetak.)

Justin nadbiskup.

Svi Katalozi znadu za biskupa Justina, a B. C. D. nose ga neposredno iza Petra. Za nj svjedoči i Toma Arcidjakon: »*Denique post Salone interitum in Spalato hos inuenimus antiquiores fuisse antistites: Justinus archiepiscopus extitit anno incarnationis octingentesimo quadragesimo*« (str. 36). I ovo je sve što se znade o ovom biskupu. »*De Justino*«, piše Farlati, »*primo hujus nominis nihil memoriae proditum est, praeter nomen, et eam, quam vixit aetatem*« (III. str. 55). I ako dakle nemamo o njemu dokumenata prvog reda, ipak svjedočanstvo Tome Arcidjakona, s kojim se slažu svi Katalozi, što ga nose megju spljetskim biskupima, dovoljan su razlog, da se Justina ubroji megju historične spljetske biskupe.

I ako je historična opstojnost ovoga biskupa posvjedočena, nijesu tako godine njegova biskupovanja. Toma nam kaže, istina, da je on bio biskup god. 840., ali proti ovoj dati podižu su ne male poteškoće. Godine 852. bijaše, kako smo vidjeli, još Petar spljetskim nadbiskupom. Justina dakle moramo metnuti po ovoj godini. Pogriješka u datiranju njegova biskupovanja mogla je nastati, ili s neznanja Tomina, ili s pogriješke prepisivača starih Kataloga. Možda je u njima stala rimskim brojevima napisana godina DCCCLX., a kasnije je bilo pogriježno prepisano DCCCXL. Kodeks spljetskog kaptolskog Arkiva, koji se drži da je original Tomine povijesti⁵⁴, nosi godinu napisanu slovima.

⁵⁴ Rački, *Histor. Salonit. Bilješka mjesto predgovora.* — Kršnjavi, *Zur Historia Salonitana des Thomas Archidiaconus von Spalato* str. 3.

Za to, ako je pogrješka kod Tome nastala, nastala je s njegova neznanja, ili s pogrješke, koja se je uvukla u starije Kataloge spljetskih biskupa. Bilo s jednog, ili s drugog razloga, naći ćemo u povijesti Tominoj i daljnih pogrješaka u datiranju biskupa, koje će nam još bolje dokazati, da se u ovom obziru ne možemo na nj mnogo osloniti.

Moglo bi se opaziti, da pošto je Petar biskupovao godine 852., kako darovnica Trpimirova nosi, da je Justin mogao i ne biti njegov nasljednik, nego njegov pretšasnik, dosljedno da bi datiranje Tome Arcidjakona moglo biti ispravno.

Ova opaska nije bez temelja. Moguće da je Justin biskupovao godine 840., a za njim Petar I. Dapače ovo nagaganje imalo bi za se dosta vjerojatnosti, da se ovome datiranju ne protive svi Katalogi, bez razlike: do jedan nosi Justina iza Petra. A njihovo jednoglasno svjedočanstvo ne smije se zbaciti bez čvrstih dokaza. Do sada smo vidjeli, da jezgra starih Kataloga nosi biskupe onim redom, kojim su oni faktično biskupovali. S ovog razloga i u ovom slučaju držimo se ragje Kataloga, nego li povijesti Tome Arcidjakona; te stoga zaključujemo, da je Justin biskupovao iza Petra.

Za Tomom poveo se je Rimski Katalog, te bilježi Justinovo biskupovanje od god. 840. do 860. Za prvu datu imade se oslon, i ako pogrješna, u Tomi Arcidjakonu, ali druga od nikud se ne potvrguje. Ne samo, nego ili jedna ili druga mora se apsolutno isključiti. Ako je Justin počeo biskupovati g. 840., nije mogao biti biskup dalje g. 852., jer tada imamo sigurno u Spljetu biskupa Petra. Ako je pak Justin umro 860., tada je njegovo biskupovanje moralo započeti poslije 852., jer, kako rekosmo, u toj je godini biskupovao Petar I. Dakle ili jedna ili druga data mora se isključiti, a valjda i obe. Ne treba ni napominjati, da se spljetski Škematizam potpuno slaže sa Rimskim Katalogom, te i on bilježi biskupovanje Justinovo od god. 840. do god. 860.⁵⁵

Kada bi se od nas tražilo, da označimo godine njegova biskupovanja, mi bismo priznali, da je to nemoguće. Koliko mi-

⁵⁵ Imamo jedno pismo pape Nikole I. upravljeno solinskom biskupu megju godinom 858. i 867. (Doc. str. 185). Ovaj bi nam dokumenat riješio pitanje, da li je u ovo doba biskupovao Justin ili koji drugi biskup, da u njemu papa spominje ime toga biskupa. U pismu se jedino čita: *Nicolaus salunitano episcopo*. Ovo pismo ne riješava dakle naše pitanje.

slimo, da se je sigurni o dobi njegova biskupovanja, naime poslije Petra, dakle poslije god. 852., toliko se je nesigurni u svemu ostalomu. Ipak ćemo reći naše mnijenje. Sva je prilika, da je Justin bio biskupom od g. 860. do 879. Ona godina, koju Toma nosi, valjda je, kako rekosmo, pogriješena mjesto DCCCLX., u kojoj bi Justin bio počeo biskupovati. Iz pisma Pape Ivana VIII. na biskupe i kler dalmatinski, doznajemo da je god. 879. i to najkasnije na 10. lipnja, kada je pismo pisano, bila obudovjela spljetska crkva (Doc. str. 10.). Moguće da je Justin biskupovao do ove godine, ako ga nije megjutim tko drugi naslijedio i iste godine umro. Ako dakle izmegju Justina i njegova nasljednika Marina nije bilo praznine, tada je naše nagaganje dovoljno opravdano.

Marin nadbiskup.

Katalog Rimski bilježi iza Justina biskupa Jurja, pa Marina, koga zove i Maksimom, a za njime Teodora. O njima piše Farlati, da ih stari Katalozi nose megju solinskim biskupima, a da po pravu spadaju megju spljetske. »*In hoc praeterea ceteri omnes, praeter Romanum, Catalogi errarunt; quod quemadmodum superiores Episcopos, qui post Joannem Ravennatem huic Ecclesiae praefuerunt, sic Georgium, et duos Georgio proximos Marinum, seu Maximum, et Theodorum inter Episcopos Salonitanos annumeraverint*« (o. c. III. str. 56).

Za biskupa Jurja povijest ne zna ništa. Ovo priznaje sam Farlati, ali ipak mnogo toga on piše pod njegovim imenom: navagja u kratko svjetske povjesničke dogagjaje one dobe, opširno se bavi crkovnim dogagjajima, kao trećim pokrštenjem Hrvata, dolaskom sv. braće Ćirila i Metoda, i razmiricama, koje su bile nastale megju spljetskom Crkvom i Rimom.

Marin je historična osoba. Katalozi B. C. D. ne znaju za ovoga biskupa Marina. Njega bilježi Begnin Katalog i to na njegovu pravomu mjestu, odmah iza Justina, ali pod imenom Martin. S ovim poregajem potpuno se slaže Toma Arcidjakon; on iza Justina, neposredno nosi Martina ili Marina: »*Marinus archiepiscopus fuit tempore Caroli regis et Branimiri ducis Sclauoniae*« (o. c. str. 36).

Za ovoga biskupa jamči nam još i jedno papino pismo, koje je, uz ostala, bilo našasto osamdesetih godina prošlog stoljeća u Britskom Muzeju. Papa Stjepan VI. (885.—891.) ne zna, tko je nasljednik Marinov u Spljetu, pa koncem godine 886.

ili početkom 887. piše biskupu Teodoziju: »*Quis vice Marini episcopi in aecclesiae Spalatine regimen successerit*«. . .⁵⁶ Nema dakle sumnje, da je Marin bio biskup Spljetski. I za Marina kao i za ostale biskupe moramo postaviti one obične upite, kada je postao biskupom i kada je umro. Po Rimskom Katalogu on je biskupovao godinu dana i to valjda ne punu. U god. 879. postade biskup, a već 880. bilježi se njegov nasljednik.

Marin nije mogao biti mrtav godine 880., jer iz jednog savremenog pisma pape Stjepana VI. iz konca godine 886. ili početka godine 887., proizlazi, da je on istom tada doznao za Marinova nasljednika na spljetskoj biskupskoj stolici. Trudno je pretpostaviti, da Papa za punih šest godina ne bi bio doznao, tko je spljetski biskup, tko je naime naslijedio Marina. Morao je dakle Marin umrijeti mnogo poslije god. 880.; sva je prilika početkom godine 886., jer već iz ove godine 886. imamo pismo pape Stjepana VI. na Teodozija Ninskog biskupa, u kojemu se čita: »*Desine iam tali tabescere ignavia; et disce paternis obedire regulis, ne inveniariis statutos a patribus terminos transgredi, vel per ambitionem de maiori ad maiorem transire ecclesiam, quod tentantem laica etiam communionem sacri privant canones*»⁵⁷. Ovdje se ne kaže, za kojom je većom crkvom hlepio Teodozij, ali ako uzmemo u obzir drugo kasnije Papino pismo, u kojemu ovaj već spominje Teodozija, kao upravitelja spljetske crkve, tada možemo sa sigurnošću reći, da je to bila spljetska crkva, na koju je želio doći Teodozij. Ako je pak Teodozij, kao ninski biskup, bio bacio oko na spljetsku crkvu i tražio da joj bude biskupom, tada se logično ima pretpostaviti, da je Marin bio već umro. Njegovu dakle smrt moramo bilježiti ili početkom god. 886. ili koncem god. 885.

Ne možemo tačno kazati, ni kada je Marin zasio na biskupsku spljetsku stolicu. Toma Arcidjakon piše, da je Marin bio biskup za kraljevanja kralja Karla i banovanja Branimirova.

Kralj Karlo Debeli vladaše od god. 881. do 888., Branimir pak bijaše ban hrvatski od 879. do 890.⁵⁸ Pošto je Karlo Debeli kao car rimski počeo vladati stoprv god. 881., to ne možemo ni biskupovanje Marinovo staviti pred ovu godinu. Dakle nije

⁵⁶ *Starine* XII. str. 219.

⁵⁷ Rački, *Docum.* p. 186.

⁵⁸ Klaić, *Povijest Hrvata* I. str. 61. — Smičiklas, *Hrvatska povijest* svez. I. str. 193. sl.

Marin mogao biti mrtav god. 880., kako hoće Rimski Katalog, kada je počeo biskupovati tek g. 881.

Početak i svršetak Marinova biskupovanja datiran je po savremenim dokumentima, koje je datiranje skroz protivno datiranju Rimskog Kataloga. I ovo je jedan dokaz više, na kakvim slabim temeljima počiva ovaj Katalog i koliko se može vjerovati Farlatu, kada on tvrdi, da je ovaj Katalog sastavljen na temelju rimskih Tabulâ, izvagjenih iz Arkiva vatikanskih i avinjonskih. Da su zbilja imena biskupa bila odanle izvagjena, ona bi bila mnogo tačnija i glede osoba i glede godina. Opazit ćemo još, da ga Kodeks Barberinski zove Martin.⁵⁹

Teodozij nadbiskup.

Po Rimskom Katalogu Marina naslijedi Teodor, a ovoga Leo III.; a oba biskupovahu ukupno 12 godina, naime od god. 880. do god. 892.

Teodor je prenešen iz Kataloga solinskih biskupa među spljetske biskupe. Za ovoga biskupa nemamo nikakvih historičnih podataka, a sam način, kako je došao među spljetske biskupe, dostatan je, da ga se odavle odaleči. Ali u ovo doba znamo za drugoga biskupa spljetskoga, koga ni Rimski, niti ijedan drugi Katalog ne spominje, a za koga savremeni dokumenti svjedoče, a to je Teodozij.

Pišući o biskupu Marinu, naveli smo, da su nedavno bili nagjeni u Britskom Muzeju nekoji rukopisi, koji nam rasvjetljuju neke stranice povijesti spljetske crkve. Po jednomu od ovih dokumenata mogli smo ustanoviti godinu smrti nadbiskupa Marina, a po istomu možemo znati i za njegova nasljednika. Tu se čita: »*Steph(anus) Theodosio episcopo. Quis vice Marini episcopi in aecclesiae Spalatine regimen successerit, diligentius perrimantes, te curam illius ecclesiae suscepisse audivimus; cumque, et quod de tibi commissa (ecclesia) ordinaveris, studiosius investigaremus, dictum est, (te) utrisque preesse. Quod si verum est, non modice miramur; sed in hoc admiratione dignum non iudicamus, quia in ipso tue ordinationis inicio deliquisse te non modicum audimus. Nam cum pie memorie decessor tuus hominem excessisse dicitur, ad Aquilegenssem diceris convolasse ecclesiam et exinde consecrationem suscepisse, quam in sede beati Petri*

⁵⁹ Rački, *Thomas Archidiaconus*, str. 36. Nota 1.

*ab apostolicis debueras manibus petere, in quo et te deviasse et eum excessisse, luce patet clarius.*⁶⁰ Kako smo vidjeli, ovo je pismo pisano koncem god. 886. ili početkom god. 887.

Teodozij, to je glasoviti biskup ninski, koji se je mnogo istaknuo u obrani glagoljice, i koji je bio biskup Hrvata.⁶¹ U doba ovog Papina pisma, Teodozij upravljao dvijem biskupijama: Ninskom i Spljetskom; to bijaše protivno crkvenim kanonima. Stoga Papa opaža u pismu: *Quod si verum est, non modice miramur.* Usljed ovog prigovora Teodozij odreče se Ninske biskupije, a prihvati Spljetske. Ovo je imalo uslijediti iste godine, kada je pisano Papino pismo ili najdalje slijedeće, naime g. 888. I baš ove godine imamo pismo, kojim papa Stjepan VI. pozivlje Teodozija u Rim i obećaje mu podijeliti *pallium*, koji Teodozij bijaše od pape zaprosio: *Pallium et eius usus, quem rogatas, cum dei misericordia cooperante ipse ad apostolorum limina veneris, consultius dabitur, ut multiplici benedictione locupletatus letior ad propria redeas; quia ipsius usus non ad pompe fastus, sed ad religionis attinet misterium.*⁶²

Kada je Rački u *Starinama* objelodanio ova pisma, opazio je u predgovoru: „Iz pisama na Teodosija doznajemo, uz ostala, da je taj ninski biskup poslije smrti spljetskoga nadbiskupa Marina upravljao takodjer ovom crkvom, ka kojoj je g. 887.—888. potpunoma prešao. Odavle bismo zaključili, da će se u rimskom imeniku spljetskih nadbiskupa poslije Marina ime „Theodorus“ krivo čitati mjesto „Theodosius“.⁶³

U Škematizmu spljetske biskupije nije bilo prihvaćeno mišljenje Račkijevo, nego se je ostavilo na svojem mjestu Teodora, a među njim i Marinom uvrstilo se je Teodozija. (Vidi prilog A).

Mi se ne slažemo ni s Račkijem, ni sa spljetskim Škematizmom, pa ni s Kaerom, koji zadnji iza Marina bilježi Teodora, Leona a za ovim Teodozija.⁶⁴

⁶⁰ *Starine* XII. str. 219; Duchesne u *Le Provincial Romain* itd. str. 103. sl.

⁶¹ Smičiklas, o. c. I. str. 194. sl.; Klaić, o. c. I. str. 64. — Ritig, *Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju sa osobitim obzirom na Hrvatsku*. I. str. 125 sl.

⁶² *Starine*, XII. str. 219.

⁶³ *Starine* XII. str. 210.

⁶⁴ Kaer, *Šematizam spljetsko-makarske biskupije. Primjetbe i isprave*. 1893. str. 16.

Ne prihvaćamo mnijenje Račkijevo, jer nama je sada jasno, kako i odakle je Teodor ušao među spljetske biskupe. Nego ni Teodor, pa ni Leo nijesu bili spljetski biskupi, a za Teodozija Katalozi nijesu tada ni znali.⁶⁵ S ovog razloga ne može se odo-

⁶⁵ Sva je prilika, da sastavljači Kataloga nijesu navlaš htjeli uvrstiti Teodozija među spljetske nadbiskupe, jer on, kao biskup Hrvata u Ninu, zasio je na spljetsku stolicu proti volji klera latinskoga, koji je tada pri-
 janjao uz Bizant, i uslijed premoći Hrvata na političkom polju. — Rački, *Docum.* str. 10 sl. 12, 13 sl. — Ritig o. c. p. 131 sl. — J. Gopić, *Recenzija Ritigova djela u Nastavnom Vijesniku* 1913. siječanj, str. 375. — Jireček, *die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters* str. 47. sl. — Nekoji pisci govoreći o biskupu Teodoziju, dotakli su se i pitanja njegova posvećenja. Jireček (*Die Romanen* str. 48) mnijenja je, da ga je redio raskolnički patrijarha Akvilejski Walbert. Ovo mnijenje u opće povjesničari oslanjaju na pismo pape Stjepana VI., koji je god. 886. ili 887. istomu Teodoziju pisao: „*Nam cum pie memorie decessor tuus hominem excessisse dicitur, ad Aquilegensis diceris convolasse ecclesiam et exinde consecrationem suscepisse, quam in sede beati Petri ab apostolicis debueras manibus petere*“ (Starine XII. str. 219). Ovdje je jasno, da Stjepan VI. prigovara Teodoziju, da je bio posvećen od Akvilejskoga patrijarhe. Je li baš ovo ovako u istinu bilo, ili se je papa prevario te spočitnuo Teodoziju ono, što je imao komu drugomu biskupu spočitnuti? Isti papa Stjepan VI. piše (885.—891.) Walbertu, patrijarhi Akvileje i zamjera mu, što je posvetio biskupa za solinsku crkvu . . . „*qui transgressis terminis tibi commissis in ecclesia Salonenſi episcopum ordinare ad indecentiam sedis apostolicae praesumpsisti*“ (Docum. str. 187). Ovdje papa jasno kaže, da je Walbert redio biskupa za solinsku crkvu. Ali je opaziti, da Teodozija nije trebalo rediti, jer je on već god. 880. bio posvećen za biskupa i to ninskoga biskupa. Ovaj prikor papin ne može se dakle odnositi na Teodozija.

Teodozij, kao biskup ninski, nije bio posvećen od patrijarhe Akvilejskog, nego od pape Ivana VIII. Iz pisma od 17. VI. 879., koje Ivan VIII. upravi djakonu Teodoziju proizlazi, da je on već bio izabran za ninskoga biskupa. Papa hvali njegovu odanost svetoj Stolici i zove ga u Rim na regjenje i posvećenje, jer je on još djakon bio (Docum. str. 12). Godinu kasnije isti papa upravlja pismo hrvatskomu banu Branimiru, iz koga pisma doznajemo, da je Teodozij u Rimu „*Audita per Theodosium venerabilem episcopum vestrum*“ . . . a malo dalje . . . „*Quapropter mandamus, ut revertente ad vos dilecto episcopo vestro*“ . . . Ovaki odnošaji među papom i ninskim biskupom ne mogu se ni pomisliti u početku Teodozijeva biskupovanja, da on bude bio posvećen od patrijarhe Akvilejskog. Za to cijenimo, da se je papa Stjepan VI. prevario, kad je zamjerio Teodoziju, što se je dao rediti od Akvilejskoga patrijarhe. Uopće se vidi, da je papa Stjepan VI. bio veoma slabo obavješten o Teodoziju. U jednom pismu napokon mu piše: „*Nunquidne duabus simul sponſis nubere barbaricam gentem instruis? Nunquidne sacramentum ecclesiae exponentem apostolum non legisti: erunt duo in carne una? an forsitan tui codices falso tres in carne una asserunt?*“ (Docum. str. 186). U doba raskola i razmirica političkih

briti ni ispravak spljetskog Škematizma, pa ni onaj predložen od Kaera. Dakle iza Marina ima se u Kronotaksi spljetskih nadbiskupa ubilježiti neposredno Teodozija.

Nije nam poznato, do kada je on biskupovao. Znamo samo, da je g. 892. bio drugi biskup u Spljetu. Je li Teodozij mnogo godina prije umro, ili neposredno pred spomenutom godinom 892., nije moguće tačnije označiti. Životopisci Teodozijeve kažu, da je preminuo god. 890.⁶⁶ Ali ova data nema nikakva stalna temelja u povijesti, pa ju se ne može sa sigurnošću uzeti, i ako bi po sebi mogla biti vjerojatna.

Petar II. (III.) nadbiskup.

Po Rimskom Katalogu Teodora naslijedi Leo III. Kako ni o Teodoru, tako ni o Leonu povijest ne zna ništa. Farlati piše: *De »Theodoro et Leone nihil reliqui fecit vetustas, preter nomen, et Pontificatum Spalatensem«* (III. str. 80). Za Teodora ovo ne stoji. Njega ne ubraja povijest među spljetske biskupe, nego samo među solinske, a tako isto i Leona.

Leona naslijedi Petar. Ovako Rimski Katalog i bilježi njegovo biskupovanje godine 892. i u ovoj godini stavlja početak i svršetak njegova biskupovanja.

Ni ovoga biskupa ne spominje niti Toma Arcidjakon niti Begnin Katalog. Ipak imamo za nj drugo nedvojbeno svjedočanstvo, iz kojega proizlazi, da je on bio biskup spljetski i to baš god. 892.

Ove godine na 28. rujna sastade se na Bihaćima u Kaštelanskom polju veliki zbor hrvatske gospode svjetovne i crkvene ruke, a na čelu im ban Mutimir. Dogjoše na sud pred ovu gospodu biskup spljetski i ninski. Jedan i drugi svojatali su naime selo sv. Jurja „in Putalo“ (Kaštel Sućurac), koje bijaše darovao ban Trpimir. Spljetski biskup tvrdio je, da dobra ovoga sela

crkvenih među Latinima i Hrvatima nijesu se birala sredstva, da se protivniku škodi. Navedeni prigovor pak papin nije bio bez temelja, samo što je on u osobi pogriješeo. Walbert je bio redio raskolnika Martina, spljetskoga biskupa. Martin je postao biskupom g. 881., a Walbert bijaše biskup još od god. 875. (Gams p. 770.). Mogao je dakle njega rediti. U to doba gradovi dalmatinski prijanjahu uz Bizant, pa je naravno, da se je prvostolnik spljetski dao posvetiti od patrijarhe Akvilejskoga, koji takogjer bijaše pristaša Bizanta i njegova patrijarhe Focija.

⁶⁶ *Illyr. Sacr.* IV. str. 207.

pripadaju spljetskoj crkvi, jer da je njoj Trpimir darovao ova dobra: ...»dicente Petro spalatensium archiepiscopo: »hanc, quam dicitis ecclesiam donatam a praefato duce et priuilegii statuto roboratam, in nostrae iuris ecclesiae sub testimoniorum notitia mancipatam habemus« (Docum. str. 15). Adalfred pak biskup ninski, nije htio to priznati, već je samo dopuštao, da su dobra na Putalju bila privremeno dana na uživanje ondašnjem biskupu spljetskom, a ne crkvi sv. mučenika Dujma i Staša: »Respondens Aldefreda nonensis ecclesiae praesul dicebat: »non ita habetur, sed nostrae potius ecclesiae dominio detinetur; quoniam non in ecclesia sanctorum Domnii et Anasthasii, ut dicitis, possidenda; sed ipsius praesuli fruenda ad tempus tradita est« (Id. ibid).

Karakteristično je prokletstvo, koje Mutimir baca na sve one, koji bi se usudili oteti spljetskomu biskupu rečena dobra na Putalju, te ga stoga ovdje donosimo: „Tko bi pak htio poslije ovoga, uspaljen zubljom lakomstva i uzdignut na rogovima oholosti, ne mareći za naše odredbe, oteti gore rečenu crkvu ispod vlasti svetih mučenika Dujma i Staša, ili koji bi pokušao na koji god prevejani način naškoditi rečenoj darovštini: neka se obori na nj srdžba svemožnoga Boga, vladara nebeskoga, spasitelja svijeta; i neka ga sapne kletva svih svetih — trista i osamnaest njih, svetih otaca! — nerazrješivom sponom! Neka padne na nj i na kuću njegovu i na njegove ortake deset biča, što no bješe pritisnuli Misir! I guba Naamana Sirjanca neka ih nikada ne ostavi! Neka ih proždre zemlja kakono Datana i Abirona! I na sudnjem danu, jer će im sveci biti dušmani, neka budu nagragjeni s vragom i strahovitim njegovim anđelima i s Judom Iškarjotom u jazu paklenomu, gdje oganj ne dogara i crvi ne ginu“.

Pred crkvom svete Marte u Bihacima potvrđena je dakle Trpimirova darovština i Kaštel Sućurac predan je biskupu spljetskom »cum servis et ancillis«.

Ovo je sve, što znamo o biskupu Petru. Ovim je historična njegova osoba van sumnje; a drugo ništa o njemu ne znamo, ni o početku ni o svršetku njegova biskupovanja.

Po Katalogu Rimskom on ne bi bio biskupovao nego godinu dana, te bi ga bio naslijedio Justin III. Ali ob ovom Justinu ništa se ne zna. Posve je lako, da je on podvostručeni Justin I. Evo što Farlati o njemu piše: . . . »de quo nihil memoriae proditum est, unde nobis aliqua rerum series ac materia suppetat ad illustrandum

illius Pontificatum sane diuturnum, quem ab anno 892. ad decimum quartum saeculi sequentis Catalogus Romanus perduxit« (o. c. III. str. 84). Pošto za ovog Justina Katalozi ne znadu, moguće da je Petar biskupovao do g. 912. I ako perioda od 22 god. biskupovanja nije obična, ipak nije ni tako neobična, da ovo ne bi moglo biti barem vjerovatno.

Ivan II. nadbiskup.

Petra naslijedi Ivan. Ovako u povijesti, ali se s ovim ne slažu Katalozi. Rimski stavlja pred njim Justina, o kome kako vidjesmo, sam Farlati ne zna ništa.

Katalozi B. C. D. ne znadu za Ivana, dali samo za Janu-arija, za koga nemamo nikakvih podataka, a Farlati, pa tako i Rimski Katalog, cijene da stoji pogrešno napisano Januarius mjesto Joannes.

Za biskupa Ivana svjedoči u prvom redu Toma Arcidj-akon: »*Johannes archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo quarto decimo tempore Tamislavi ducis*« (str. 36).

Tomislav vladaše u Hrvatskoj od g. 903.—928. Kroz ovo razdoblje bijaše Ivan biskup u Spljetu. Godina 914., koju spominje Toma, znači valjda dobu, kada je ovaj počeo biskupovati.

U Kronotaksi solinskih biskupa⁶⁷ spomenuli smo jedan dodatak u Barberinovu Kodeksu povijesti Tome Arcidjakona, koji se ne nalazi u drugim Kodeksima i koji nije napisan Tominom rukom. Po ovom dodatku držana su dva Koncila za nadbiskupa Honorija u Solinu, a u njemu su takogjer Akta dvaju Koncila držanih u Spljetu za nadbiskupa Ivana i neka pisma Papâ Ivana X. i Leona VI. Kako Akta Koncila solinskoga, tako i ova bijahu držana krivotvorenim. Lučić je prvi to izjavio, a za njime su se povelili i drugi. Kako smo na svojem mjestu obrazložili naše stanovište u pogledu Akata solinskih sabora, tako ćemo isto učiniti ovdje i za ove. Po njima postaje nam Ivanonova osoba skroz sigurna u Katalogu spljetskih biskupa.

Farlati piše: »*Mihi vero omnes in hisce Actis, et Epistolis insignitae notae veritatis apparent; nam tempora, personae, resque omnes inter se omnino consentiunt; hanc siquidem regulam Critici*

⁶⁷ *Bogoslovska Smotra* 1912. str. 141 sl; *Kronotaksa* itd. str. 51.

*tradunt, ac certissimam esse existimant, qua vera et falsa judicentur ad eamque proinde caeteras revocari, et perpensi jubent*⁶⁸.

Možda jedna ili druga odluka Koncila nije ispravna; valjda je kasnije štogod bilo umetnuto, 'ali u svojoj cjelini papinske odluke Koncila nama se čine vjerodostojnima.

Prvi Koncil bijaše pozvan god. 924. od Pape Ivana X., ali po želji samog nadbiskupa spljetskog. Papa ovom prigodom posla dva pisma: jedno biskupu i njegovim sufraganima, a drugo Tomislavu kralju hrvatskomu, Mihovilu banu Zahumlja, biskupu spljetskomu i ostalim biskupima, županima, svećenicima i ostalomu puku po Slavoniji i Dalmaciji. Kao odaslanike na ovaj Koncil posla papa Ivan X. biskupa Jakinskoga Ivana i biskupa Prenestinskoga Leona.

Kako je ovaj Koncil bio pozvan na želju nadbiskupa spljetskoga, tako je isto i na želju ostalog svećenstva i pučanstva latinskoga. U zadnje doba teritorijalna vlast Latina, pa i spljetskoga nadbiskupa, bijaše pala malne na ništa, na samu Dioklecijanovu Polaču. Ovomu je doprinijelo više razloga. Najprije Hrvati imali su svoga biskupa u Ninu, koji, kao jedini biskup Hrvat, koji je u narodnom jeziku vršio svoje svećeničke čine, imao je velikog upliva ne samo na dvoru kraljevu nego i u svemu hrvatskomu narodu, dakle u ogromnoj većini dalmatinskoga pučanstva. Vlast hrvatskoga biskupa bila je i s ovog uzroka u velike porasla. Spljetski nadbiskupi bijahu okrenuli legja Rimu, a obratili se Carigradu. Dakako da je u ovakim okolnostima Rim rado podupirao u svemu biskupa Hrvatâ, okolnost koja je ovoga podizala, a nadbiskupa spljetskoga slabila. Narodni jezik u liturgiji, Rim i hrvatski biskup, i to samo jedan, okupljao je hrvatski narod u jedno kolo protiv Latina. Nadbiskup spljetski vidio je, da ovako ne ide, te se obrati u Rim, da se s njime izmiri i zaželi Koncil sa papinim odaslanicima. Sada ili nikada bijaše čas, da se slomi premoć Hrvata na crkovnom, kada nije bilo moguće na političkom polju. Da se ovo postigne, moralo je po što po to nestati biskupa Hrvata i njihova jezika u liturgiji. Papa, koji je daleko bio, nije valjda shvatio, kamo spljetski biskup cilja. Neredi, koji su se bili uvukli u crkvu među vjernike i među svećenike, bijahu takogjer na Koncilu pretresani, ali to sve kao nuzgredna stvar. Glavno je bilo

⁶⁸ Farlati, *Illyr. Sacr.* III. 84. — Rački, *Docum.* str. 187. — Ritig, o. c. 134. sl. Nota 19. — *Bogoslovska Smotra* 1911. str. 118. Nota 10.

učvrstiti primat spljetske crkve nad svim ostalim crkvama, za-
braniti glagoljicu i podložiti sebi biskupa Hrvata. Većina u
Koncilu disala je latinskim duhom, a i papini odaslanici nagi-
njali su bez dvojbe više spljetskomu nadbiskupu Latinu, nego
li biskupu Hrvatu.

Svi zaključci Koncila bijahu dobri i lijepi i Latini su im
se u velike radovali, aii na koncu ipak cilja ne postigli. Bilo
je odregjeno, da spljetska crkva bude i za Latine i za Hrvate
prvostolna, da se ne smije govoriti misa, niti ostale sakramente
podijeljivati, u narodnom jeziku; dapače se zaključilo, da i bi-
skup Hrvata bude podložan spljetskom nadbiskupu⁶⁹. Ma koliko
ove odredbe bile jake, ipak nijesu slomile snagu hrvatskog življa,
jer bijaše ostao u Ninu biskup Hrvata „episcopus Chroato-
rum.“ Kroz kratko vrijeme uvidiše i Latini, da su se u raču-
nima prevarili. Oko Grgura, tadašnjega biskupa Hrvata, okupilo
se je sve, što je hrvatski osjećalo i sve odredbe spljetskog
Koncila ostadoše bez uspjeha. Trebalo je uništiti glavu, a tada
bi se sve drugo bilo lako postiglo. Nakon same dvije godine
latinska stranka zatraži, da se opet pozove Koncil te da i na
ovome bude prisutan papinski odaslanik, jer se Latini nijesu u
svoje sile pouzdavali. Drugi Koncil držan je god. 926. ili 927.
Megju ostalim odredbama bi prihvaćena i ova: »*Nonensis uero
ecclesia non episcopum antiquitus sed archipraesbiterum sub (iuris-
dictione episcopi habuisse dignoscitur. Itaque ipse episcopus in qua libet
ecclesia ex his ecclesiis, quae primis temporibus habuisse episcopos constat
(et) omnibus patet, legitime praeponatur, siue in scardonitana ecclesia uel
sisciana aut certe in delminensi ecclesia, cum sint utique omnes po-
pularae et, deo adiuvante, sacerdotum et plebium copiam habentes. Quod
si immensum pondus pontificii (muneris) subire eum delectat, et unam*

⁶⁹ Rački, *Docum.* p. 190. sl.

I. *Quum antiquitus beatus Dominus ab apostolo Petro praedicare Salonam missus est: constituitur, ut ipsa ecclesia et ciuitas, ubi sancta eius membra requiescunt, inter omnes ecclesias prouinciae huius primatum habeat, et metropolis nomen super omnes episcopatus legitime sortiatur, ita dumtaxat ut ad eius iurisdictionem episcopi, qui per diuinam gratiam cathedram ipsam obtinuerint, et synodus celebretur et consecratio episcoporum (fiat); quia dicente domino: „ubi fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae“. X. Ut nullum episcopus nostrae prouinciae audeat in quolibet gradu sclauinica lingua promouere; (poterit) tam(en) in clericatu et monachatu deo deseruire. Nec in sua ecclesia sinat eum missam facere; praeter si necessitatem sacerdotum haberet: per supplicationem a romano pontifice licentiam ei sacerdotalis ministerii tribuat . . . XI. Ut episcopus Chroatorum, sicut nos omnes, nostrae ecclesiae metropolitanae subesse se sciat.“*

sibi diocesium sufficere non uult: harum trium diocesium magnitudinem ponderis, ad interitum suum et earum suscipiat« (Docum. str. 195).

Ne samo da je ovom odlukom bila ukinuta ninska biskupija, nego se još i podrugivalo biskupu Grguru, neka naime uzme i tri biskupije, ako hoće, samo neka se ninske odreče. Papa Leo VI., koji naslijedi Ivana X., pisa god. 928. pismo dalmatinskim biskupima, kojim potvrdi odredbe spljetskoga Koncila i zapovijedi im, da budu podložni spljetskomu nadbiskupu. . . . »*spalatensem etiam archiepiscopum in C(h)roatorum terra uolumus ut propriam suam parochiam retineat, quemadmodum antiquitus salonitana ecclesia retinebat*«. O Grguru pak isto pismo kaže: »*Gregorium uero, qui (im)probitate temporis in Chroatorum terra episcopus effectus est, praecipimus in sola scardonitana ecclesia tantummodo ministrare*« (Docum. st. 196).

Istim pismom javlja Papa, da je podijelio pallium nadbiskupu spljetskomu Ivanu, komu hoće da se svi pokoravaju i da ga ljube kao svoga oca⁷⁰.

Ovo je sve što znamo o biskupu Ivanu, u koliko nam može služiti za datiranje njegova biskupovanja.

Po prvom pismu, što ga je papa Ivan VIII. upravio godine 924. nadbiskupu Ivanu, vidi se, da je ovaj nekoliko godina prije postao spljetskim biskupom. »*Cum religio uestrae dilectionis*«, piše Papa, »*per tot annorum curricula et mensium spatia sanctam romanam ecclesiam apostolicam atque uniuersalem, in cuius cathedra deo auctore nos praesidemus, uisitare neglexerit, omnino miramur*«, . . . (Docum. str. 188).

Iz ovoga je jasno, da je Ivan nekoliko godina prije Papina pisma, dakle prije 924., postao spljetskim biskupom: »*per tot annorum curricula et mensium spatia*«. Valjda desetak godina prije, još 914., kako nosi Rimski Katalog.

Rimski Katalog proteže Ivanovo biskupovanje do g. 940. Moguće je i to, ali za ovo nemamo nikakva pozitivna dokaza. Iz pisma pape Leona VI. može se samo ustvrditi, da je g. 928. bio još Ivan na životu. Za povjesničkoga biskupa, koji dolazi iza njega, isključeno je, da je mogao biti njegov neposredni nasljednik. Za ovoga ne znamo, kao što nam nije poznat ni pretšasnik Ivanov. I u IX. i u X. vijeku, u kojima su nam poznati mnogi spljetski biskupi, vlada ipak takva praznina, da

⁷⁰ Smičiklas, o. c. I. str. 222. — Klaić, o. c. I. str. 78 sl. — Ritig, o. c. str. 126 sl.

je Toma Arcidjakon punim pravom dao naslov XIII. poglavlju svoje povijesti: *Catalogus Archiepiscoporum de quibus extat memoria*. Kako smo do sada vidjeli, malo ih je ostalo, a Toma nije znao ni za sve ove, koji su sada nama poznati.

Martin I. (II.) nadbiskup.

Ivana naslijedi Frontinijan. Rimski Katalog bilježi njegovo biskupovanje od godine 940 do 970. Ali je sve ovo bez ikakva temelja. Farlati ob ovom biskupu ništa ne zna: »*De illius Pontificatu, praeter nomen ac tempus, nihil reliqui fecit vetustas, et omnia omnino, quae vel ipse gessit in regimine tam diuturno, vel Ecclesiae Spalatensi, et Dalmaticae per annos ipsos triginta, sive prospera, sive adversa acciderunt, oblivioni ac silentio tradidit*« (III. str. 109).

Nema dvojbe, da je megju Ivanom i Martinom bilo biskupâ u Spljetu i to valjda više od jednoga. Po Rimskom Katalogu prošlo je megju jednim i drugim trideset godina, a sva je prilika da je i više. Vjerojatno je dakle, da je prije Martina bio neki drugi, nami nepoznati biskup. Nije nam moguće ustanoviti, kako se je taj biskup zvao; možda Frontinijan, kako nosi Rimski Katalog. Uspomena Frontinijana, biskupa solinskoga i raskolnika nije se sigurno bila izgubila u spljetskoj crkvi; za nj se znalo iz Kataloga solinskih biskupa. Sva je prilika da je dosta osoba ime ovo nosilo u Dalmaciji. Kako znamo, Frontinijan je bio osugjen i poslan u progonstvo (g. 554.), ali nije nestalo u našoj pokrajini njegovih pristaša. Grgur Veliki spominje ih u svojem pismu god. 602. na nadbiskupa Maksima: »*de Frontinianistis*« itd. Pošto biskupa Frontinijana nose i Katalozi B. C. D., držimo, da je on u istinu opstojao. Ali, kako rekosmo o drugima, tako opetujemo sada i o njemu; mi ga ne nosimo kao sigurna, jer o njemu ne jamči ni jedan dokumenat prvoga reda.

Nego ne možemo, a da ovdje ne istaknemo jednu poteškoću.

Rekli smo, da megju Ivanom i Martinom prolazi jedno trideset godina i da je kroz ovo razdoblje biskupovao ne samo jedan, nego sva je prilika više biskupa, najmanje dva. Po Katalogima dolaze dva biskupa, nama samo po imenu poznata u Kronotaksi solinskih biskupa: *Januarius i Frontinianus*. Jer su ova imena neobična u srednjemu vijeku⁷¹, cijenimo, da su valjda

⁷¹ Jireček, *Die Romanen* itd. str. 66. sl.

krivnjom prepisivača iz solinskih biskupa amo došli. Pa zato, i ako ih nalazimo u jezgri Kataloga spljetskih biskupa, te bi ovdje dobro pristali, jer baš ovdje vlada praznina u Katalozima, po nama su jako sumnjivi. Uvrstit ćemo ih ipak u naš Popis sa znakom upita.

Za biskupa Martina ne znadu Katalozi izim Begnina. Mnogi doista bilježe Martina poslije Pavla u drugoj polovici XI. vijeka. Valjda je ova pometnja nastala krivnjom prepisivača, jer za nj imamo dokaza, da je živio koncem X. vijeka, a možda je ovo drugi Martin, koji je biskupovao poslije Pavla.

Rimski Katalog nosi, da je Martin biskupovao od g. 970. do 1000. Da vidimo koliko ovo datiranje odgovara povjesničkim dokumentima.

Toma Arcidjakon piše: »*Martinus archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo septuagesimo tempore Theodosii imperatoris et Dirsci(s)clauī regis. Iste Martinus fuit Spalatinus natione. Hic fecit ecclesie unum calicem magnum cum sua patena de auro purissimo*« (Hist. Sal. str. 36).

Ob ovom Martinu govore nam takogjer dva dokumenta. Bugarin Pincius gradi u Solinu crkvu na počast sv. Mihovila, sv. Petra apoštola i sv. Martina biskupa⁷². U ovu svrhu sastavlja zakladno pismo, u kojemu megju ostalim kaže, da je sve uradio u dogovoru i sa savjetom nadbiskupa Martina: »*Et fecimus hoc cum consilio et consensu reverendissimi et dignissimi Martini archiepiscopi spalatensis*« (Doc. str. 20, 24, 28). Ova je povelja dneva 7. veljače god. 994.

Isti Pincius dariva kasnijom poveljom mnoge zemlje, koje je pokupovao po Poljicima, po Klisu, po Solinu, po Kaštelanskom polju i dalje, crkvi sv. Mihovila Arhangjela. Ova povelja počinje ovako: »*In Christi nomine, amen. Anno natiuitatis eiusdem domini nostri Jesu Christi millesimo, indictione (decima) tercia. Regnantibus dominis nostris Basilio et Constantino magnis imperatoribus, in regno Chroaciae gubernante autem Dirzislauo, in clyto rege, residente etiam in sede beati Domnii Martino, reuerendissimo archiepiscopo, una cum domino Florino principe Spalati et Clisii*« (Doc. str. 28).

Nego ovi dokumenti, pa i druga dva koja govore o Pinciju, vrlo su nepouzdana. Ima u njima nesumnjivih elemenata, s kojih se mora zaključiti, da je ovo falsifikat, najranije iz

⁷² Rački, *Docum.* str. 20, 24, 28.

druge polovice XIV. v.⁷³ U to doba nastala je valjda parnica radi nekog posjeda, što je ova crkva imala, pa da se dokaže, da je ovo pravi, legitimni posjed, skovale su se spomenute listine. Ne može se pomisliti, da bi u njima sve bilo iz temelja izmišljeno. Znamo iz jednog dokumenta iz godine 1328., da je crkva sv. Mihovila faktično u staro doba opstojala, te se zvala „*ecclesia sancti Michaelis de Arena*“⁷⁴. Morala je opstojati tradicija, a valjda i kakav zapis, kojim je bilo posvjedočeno, da je crkva podignuta od Bugarina Pincija, za kralja Držislava i spljetskoga biskupa Martina. Na temelju ovoga i na temelju faktičnoga, i ako ne pravnog posjeda, barem ne za jedan dio ovih zemalja, sastavljene su spomenute isprave. Zato nam one mogu pomoći, da nam ustanove opstojanje nadbiskupa Martina, ali ne za datiranje njegova biskupovanja.

Tekom vremena iščeznuo je svaki spomen na crkvu sv. Mihovila i danas se od nje ne vidi ni traga. Ali zemlje neposredno oko solinske željezničke postaje za Šibenik zovu još dandanas stari Solinjani „zemlje sv. Mihovila“ ili „sv. Mije“.

Iz ovih dokumenata ne može se dakle zaključiti, da je Martin biskupovao do god. 1000 po Krstu.

Sva je prilika da data Tome Arcidjakona od god. 970. označuje vrijeme, kada je Martin počeo biskupovati, kako smo isto opazili i za biskupa Ivana.

U Peripteru spljetske stolne Crkve nalazi se i sada jedan sarkofag, koji nosi ime ovoga biskupa. Natpis glasi: *Erat ille solu[s] sp(iritu)s astra petit. ...domno Martinus archiep(iscopu)s... mense Februario XXIII. obitus eius fuit*⁷⁵.

⁷³ Ove listine, koje je Rački (Doc. str. 20, 23, 28, 31.) uzeo za autentične i ako kasnije preragjene (*charta retractata*), imaju se ubrojiti među falsifikate. Napomenut ćemo samo neke krupnije pogriješke. U listini od 9. veljače 994. spominje se Car Šisman, a dinastija Šismanova počela je vladati tek drugom polovicom XIV. v. Spominje se u istoj listini grad Trnovo, koji je istom u XIV. v. postao bugarskom prijestolnicom. U listini od 1. kolovoza g. 1000. broje se godine *anno nativitatis*, dok je tada bilo u običaju brojiti *ab anno incarnationis*. Sve zemlje kupljene i navedene u ovoj listini, a ima ih mnogo, plaćene su sa *denarij*, dok je u ono doba bio u prometu i kolao *solidus*. Napokon se ovdje mjere zemlje na vretena, a ova je mjera uvedena tek koncem XII. v., a u običaju je XIII. v.

⁷⁴ Smičiklas, *Cod. Dipl. sv. IX.* str. 437.

⁷⁵ *Bull. Dalm.* 1908. str. 147. sl.

U ovom sarkofagu bijaše pokopana nepoznata osoba, koja je umrla na 28. veljače. Natpis ne kaže koje godine, ali znamo, da se to dogodilo za nadbiskupa Martina. Natpis ove nepoznate osobe svršava pak ovim riječima: »*Huc quicu(m)que venis concordē corde sereno ipsius animae dic mis(erere) D(eu)s*«. Ovaj svršetak slični mnogo svršetku natpisa hrvatske kraljice Jelene: »*hicque aspiciens vir animae dic miserere Deus*«. Natpis je kraljice Jelene iz g. 976.⁷⁶

Paleografija natpisa, miješanje kapitalnih i uncialnih slova u ovom natpisu, način izražaja, kao i neke pogriješke iste u jednom i drugom natpisu, dokazom su, da je sarkofag nepoznate osobe iz konca X. v., dosljedno da je biskup Martin, koji se ovdje spominje, identičan sa biskupom, o kojemu mi sada govorimo.

Iz ovoga se dade zaključiti, da je biskup Martin u istinu opstojao i da nam za nj jamče ne samo listine, dali i savremeni natpis na kamenu.

Vidimo i po ovomu da je Rimski Katalog tačan ondje gdje je bilo dokumenata, koji su i Farlatu bili poznati. Gdje ovih dokumenata nema, tu se ni najmanje ne možemo osloniti na njegovo datiranje. Ne samo, dali oni dokumenti, koji su kasnije doprli do našeg znanja, ti nam jamče, da je sastavljač Rimskog Kataloga ishitrio godine biskupovanja solinskih i spljetskih biskupa. Da je on crpio godine na temelju rimskih *Tabulae*, bio bi vidio bar neke od onih dokumenata, koji su sada nama poznati, te bi prama njima bio udesio svoju kronologiju. Ali to nije mogao, jer ovih *Tabulâ* ni vidio nije.

* * *

Po Rimskom Katalogu Martina je naslijedio Petar, koji je biskupovao od god. 1000. do 1015. Ovog Petra ostali Katalogi ne spominju, izim Begnina.

Toma Arcidjakon piše: »*Petrus archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo nonagesimo, tempore Tirpimiri et Muncimiri, filii eius*« (str. 42). Ova godina nalazi se upisana i u Begninu Katalogu.

Ovo datiranje Tome Arcidjakona u svakom je pogledu pogriješno. Petar nije mogao biti biskup god. 990., jer je te godine biskupovao u Spljetu Martin. Nije takogjer mogao biti

⁷⁶ Izvješće V. i VI. „Bihaća“, str. 22. sl. — *U koljevci hrvatske povjesnice*, str. 60. sl.

biskupom za vladanja Trpimira i Mutimira, jer su ovi banovali drugom polovicom IX. vijeka: Trpimir od 850. do 865., a Mutimir od 890. do 903.⁷⁷ Mi znamo za druga dva biskupa Petra, od kojih je Petar I. (II.) bio sigurno biskup god. 852., dakle za Trpimira, a Petar II. (III.) god. 892, dakle za bana Mutimira. Toma ne spominje ova dva Petra, a ovdje govori o Petru III. i o njemu kaže, kao da je biskupovao za doba Trpimira i Mutimira. Ovdje ima nešto istine, jer su faktično u ovo doba dva Petra biskupovala, a Toma sve to pomiješao tako, da se jedva pomoću drugih dokumenata može izvesti historična istina.

Kroničar Dandolo piše o pomorskoj navali na Dalmaciju mletačkoga dužda Petra Urseola II: »*Hinc Spaletinam nobilissimam et validam urbem, quae tocius Dalmaciae metropolis constat, predictus princeps (Petrus II. Urseolus) advenit; quem Petrus archiepiscopus, sacro infulatus officio, cum urbana tam clericorum quam laicorum multitudine excepit, et missarum sollempnia incelebrans, ex voto iusiurandi fide eidem omnes placare satagerunt.*⁷⁸

Može li se iz ovih dokumenata izvesti na čistac historična osoba Petra? Nama se čini da ne, a evo s kojih razloga. Navedosmo Tomu Arcidjakona, koji piše, da je Petar bio biskup za bana Trpimira i Mutimira. Vidjesmo, da su bila dva biskupa ovog imena, i to jedan za Trpimira (g. 852.), a drugi za Mutimira (892.). Od ovih dvaju biskupa imenom Petar Toma učini jednoga. To je pogriješka, koja se lako mogla ušuljati. Ali nastaje pitanje, kako je on mogao ovog Petra a s njime i banove, koji su vladali IX. v., prenijeti u X. v., i to baš pri koncu istoga. Ovo se daje protumačiti poveljom kralja Zvonimira iz god. 1076. Tom poveljom Zvonimir potvrđuje nadbiskupu spljetskomu dobra sv. Jurja u Sućurcu (S. Georgii de Putalo) prama darovštini i potvrdi kraljeva njegovih prešastnika, Trpimira i Mutimira: »*iuxta donacionem et confirmationem regum predecessorum meorum uidelicet Tirpimir et Mucimir*«⁷⁹. Ovdje se dakle kaže, da su Trpimir i Mutimir bili kraljevi, a pošto sam Toma malo prije bijaše napisao, da hrvatski kraljevi počimlju oko godine 970., t. j. od Držislava, to je u Registrima nadnevak god. 890. uzeo za 990. i prama tomu mislio, da treba u ovo doba staviti Trpimira i Mutimira, pa dosljedno i biskupa Petra. Toma.

⁷⁷ Klaić, o. c. I. str. 52, 67.

⁷⁸ Farlati, o. c. III. str. 116. — Rački, *Docum.* str. 427.

⁷⁹ Rački, *Docum.* str. 106.

je znao, da je biskupu Petru darovan sv. Juraj na Putalu, a po Zvonimirovoj povelji znao je takogjer, da je to bilo darovano crkvi od Trpimira i Mutimira, zato ih je metnuo skupa. Dakako, da Toma nije ovo znanje crpio iz originalnih savremenih listina, jer tada ne bi on bio pogrješio u godinama, niti bi Trpimira i Mutimira ubrojio među kraljeve, nego je on ovu vijest crpio iz kojega Registra kasnijih vremena. Ne smijemo se čuditi ovom neznanju Tominu, ili bolje njegovoj nemarnosti, što on, Arcidjakon spljetske crkve, pišući njezinu povijest, nije se obazreo na dokumente, koji su bili u Arhivu Kaptola iste crkve. U povijesti Toma ne navagja, dapače ni ne spominje za ovo doba ni jedan dokumenat, a ipak ih je bilo. Neki doprješe do nas, a sigurno ih je daleko više bilo za Tome Arcidjakona.

Može se pronaći takogjer razlog, s kojeg je Dandolo pisao, da je biskup Petar dočekao u Spljetu dužda Petra Urseola. Ovo ime nije on crpio iz savremenih dokumenata. Ivan, savremeni mletački kroničar i tajnik istoga dužda, ne nosi ime nadbiskupa spljetskoga, koji je pozdravio spomenutog dužda, nego ga samo spominje Dandolo, kroničar XIV. v., koji je u pisanju imao pred očima Tomu Arcidjakona. U ovom pitanju našao je kod Tome, da je god. 990. bio biskup u Spljetu Petar, a da je stoprv god. 1015. bio nadbiskup Pavao, pa je usljed toga uzeo, da je Pavao neposredni nasljednik Petra i dosljedno da je Petar bio onaj biskup, koji je u doba dužda Petra Urseola biskupovao u Spljetu i njega sa klerom dočekao i pozdravio.

Pošto samo Toma Arcidjakon i kroničar Dandolo nose, da je u ovo doba biskupovao biskup Petar; a pošto su oba kroničara baš u ovom pitanju jako sumnjiva i mi znamo, što ih je zavelo u ovu pogrješku, usljed koje ovaj je Petar došao među spljetske biskupe, to ne možemo uzeti ovog Petra za pravog spljetskog biskupa, te ga brišemo iz Kataloga istih Dakako da je u ovo doba, t. j. među Martinom i Pavlom morao biskupovati u Spljetu neki drugi biskup. Od god. 970. do 1030., dakle za punih 60 godina nije vjerojatno da su biskupovala samo dva biskupa, t. j. Martin i Pavao. Biti će najmanje tri ali mi ne znamo nego za ova dva imena⁸⁰.

⁸⁰ Glede ovoga biskupa Petra istoga je mnijenja sveuč. prof. F. pl. Šišić, kako nam je to usmeno rekao.

Pavao nadbiskup.

Petra III. naslijedi Pavao. Tako Rimski Katalog. Begnin Katalog E bilježi takogjer Pavla iza Petra, a tako i Toma Arcidjakon koji piše: »*Paulus archiepiscopus fuit anno domini millesimo quintodecimo, tempore Basilii et Constantini imperatorum et Cresimiri eorum patritii et regis Chroatorum. Pater vero eiusdem archiepiscopi vocabatur Praestantius, qui eodem tempore primarius erat, hoc est rector, ciuitatis spalatinae*« (str. 42.).

Bizantinski carevi Bazilij II. i Konstantin VIII. vladali su od god. 976 do 1023. Krešimir II. bijaše pak vladarem u Hrvatskoj od 1000 do 1035. Biskupovanje dakle Pavlovo, koje je započelo god. 1015 po Kr., spada uprav u doba vladanja pomenutih careva i hrvatskog kralja Krešimira.

Opstoji još jedan spomen na mramornom stupu (br. 38. A Bihać Tabl. XXXII.), koji nam svjedoči za jednoga biskupa Pavla u Spljetu. Natpis ima 13 brazda, ali je u prvim tako jako oštećen, te su čitljive samo neke riječi.

Iz ovoga se natpisa dade razabrati, da su za nadbiskupa Pavla bile nastale u Spljetu teške borbe izmegju dviju stranaka, od kojih je jedna vojevala pod križem sa Pavlom na čelu, a u drugoj bio vogja neki odmetnik *vir apostata* Sede h. Na zadnju pobijedi nadbiskup Pavao i prikaza svoju pobjedonosnu zastavu Krstu, okolo kojega je natpis urezan: *Domno Paulus presulus offert vexillu(m) istu(m)*.

Po paleografiji ne bismo mogli sa sigurnošću staviti ovaj nedatirani natpis u XI. v. Mogao bi biti koji vijek raniji ili koji kasniji. Ali obzirom na to, da megju spljetskim biskupima ne nalazimo ni prije ni kasnije ni jednoga biskupa po imenu Pavla — osim ovoga o komu govorimo — a da se ovdje govori o nekom biskupu Pavlu (*Paulus presulus*), možemo ustvrditi, da se ovo odnosi na ovoga biskupa Pavla.

Dokumenti nam takogjer spominju ovoga biskupa. Spljetski djakon Petar, dozvolom svoje žene, zakalugjeri se i darova jedan dio svoga imanja manastiru sv. Stjepana „de pinis“ u Spljetu. U povelji se kaže, da je to bilo učinjeno za Pavla nadbiskupa: »*Facta sunt hec tempore Pauli archiepiscopi et Nicodemi prioris, in presentia horum testium*«. . . Rački datira ovaj dokumenat oko god. 1020. (Doc. str. 37.). U oporuci pak istoga nadbiskupa Pavla čita se: »*In nomine Christi. Anno eiusdem incarnationis mil-*

*lesimo XX. indictione III., residente in sede beati Domnii domno Paulo archiepiscopo et priore domno Prestantio, ejusdem patre.*⁸¹

Ova je oporuka iz god. 1020. U ovoj godini bijaše dakle nadbiskup Pavao još na životu, ali veoma slab i satrven, kako sam priznaje: »*Ego supra dictus archiepiscopus infirmus quidem corpore, sanus tamen mente et spiritu, cum lecto affixus essem annis aggrauatus et non habendo facultates aut pecunias ita ut nemo inueniretur, qui mei curam susciperet preter Praestantium priorem.*« On dariva spomenutomu Prestanciju, svome otcu, razne zemlje, a među ovim i crkvu Gospe od Poljuda, koju bijaše on sagradio »*quam ad honorem sancte Marie de Paludo edificavi*«. Dvije godine kasnije dariva Prestancij ovu istu crkvu sa okolnim zemljama svomu sinu Črni (Doc. str. 40.). Sva ova dobra dopala su kasnije Dabra opata sv. Stjepana kod Spljeta, a ovaj ih godine 1078. darova istomu manastiru uz opazku, da su to bila nekoč dobra Pavla nadbiskupa: *Et fuerat nostrorum maiorum, primo quidem Pauli archiepiscopi* (Doc. str. 121.).

⁸¹ Izvornaika ovog dokumenta ne posjedujemo, nego samo talijanski prevod, za koji Farlati kaže (*Illyr. Sac.* III. str. 117.), da ga je Riceputi preveo sa latinskog izvornika, a on ga opet prenio na latinski. U talijanskom prevodu stoji napisano g. 1002. ind. 3. Farlati je bio mnijenja, da je godina pogriješena, jer je Pavao stoprv god. 1015. postao spljetskim nadbiskupom, te da mjesto 1002. ima stati 1020., u kojoj zadnjoj godini uprav pada *indikcija III.* (s. r. Mas Latrie, *Trésor de Chronologie* str. 129.), kako stoji u dokumentu. Rački pak je promijenio i godinu i indikciju, te datirao dokumenat godinom 1030. indikcijom XIII. (Doc. str. 39.). Rački se je sklonuo na ovaj ispravak, jer u oporuci sam nadbiskup Pavao o sebi piše: *cum lecto affixus essem, annis aggrauatus . . .* pa je cijenio, da je iza ove oporuke on morao kroz kratko vrijeme umrijeti. U Tome Arcidjakona pak stoji, da je Pavao umro, da ga je Dabral naslijedio i da je to bilo god. 1030. Rački je iz ovoga zaključio, da je oporuka iz god. 1030., pa je prema tomu godinu; dosljedno indikciju promijenio. Rački se takogjer pozivlje na dva, tri imena, koja se nalaze i u jednoj drugoj povelji iz god. 1040., pa cijeni i s ovog razloga, da se ne može ova oporuka staviti prije god. 1030. I ako svi dokazi Račkijevi imaju nešto za se, ipak nijesu tako jaki, da se radi njih mora u jednom dokumentu, pa i ne bio on originalan, promijeniti i godina i indikcija. Toma nije tako vjerodostojan, da se njegove date i njegov poregaj biskupa mora uzeti kao stvar izvan svake sumnje. Ni ona tri imena jednaka u jednoj i u drugoj spomenutoj povelji ne odlučuju ništa, jer su iste osobe mogle u razmaku od dvadeset godina biti svjedoci jednom činu, a opet bi to mogla biti imena različitih ljudi, tim više, što je u prvoj povelji Dabro *presbiter*, a drugoj *diaconus*. Stoga smo mi mnijenja, da nema nikakva razloga mijenjati indikciju, te da ima ostati *ind. III.*, a po tom da ima biti godina 1020. Prevodilac lako je mogao nehotet pogriješiti godinu napisavši 1002. mjesto 1020.

U Zagrebačkoj nadbiskupskoj Knjižnici sačuvao se je jedan rukopis iz XI. v., napisan od nekog djakona Maja za nadbiskupa Pavla. Bijaše to Psaltir sa homilijama o psalmim. U tomu se rukopisu čita: »*Arbiter eterne, solus mirum qui finxerat globum, jube hunc volumen tuo sacro sereno aspicere vultu, quod pro suam adque suis debita obtulit domno Paulus, venerabilis archiepiscopus, hoc librum psalmodum ad laudem sanctorum martirum: Domnii, Anastasi atque sanctorum Cosmas et Damiani. Sed et vos quoque, studiosi lectores, obnix precamur, ut cuique manu venerit, in vestris precibus me commemoretis. Rex regum, dicite cuncti, Christe deus, abde ei scelus. Me simul infirmus diacono Maioni scriptore, ut et vos deum habeatis adiutorem et in evum feliciter letetis.*»⁸²

Toma Arcidjakon nosi, da je Pavao umro god. 1030. i da ga je naslijedio Dabral: »*Mortuo denique Paulo archiepiscopo, substitutus est Dabralis anno domini millesimo tricesimo, temporibus principum predictorum* (str. 43.).

Ovu vijest Tominu o godini smrti nadbiskupa Pavla i o njegovu neposrednom nasljedniku Dabralu ne možemo usvojiti. Mi držimo, da je megju jednim i drugim bio još jedan biskup.

Katalog Rimski nosi, da su Pavao i njegov pretšasnik Petar imali pomoćnika u osobi biskupa Martina: »*Martinus V. praefuit Coadiutor Petri noni et Pauli archiepiscoporum Spalatensium ab anno c. 1000. usque ad an. c. 1024.*« I Farlati se s ovim slaže, jedino što on cijeni, da je Martin bio samo pomoćnik Pavlov, a ne i Petrov (III. str. 117.). Ovo mišljenje oslanja se na spomenitoj darovštini Petra djakona, učinjenoj na korist samostana sv. Stjepana „de pinis“. U istoj darovnici se kaže, da je ovo urađeno za nadbiskupa Pavla i za priora Nikodema, a da je pak Petar djakon ušao u manastir dozvolom svoje žene i savjetom svoje majke i svoga prečasnoga brata Martina: »*nam dei inspiratione et permissione uxoris mee, de consilio uero matris et fratris mei reuerendissimi domni Martini*« (Doc. str. 36.).

Izraz *reverendissimus* rabio se je u ono doba samo za biskupe i po tomu Farlati je zaključio, da je ovaj Martin bio biskup i to još u životu, kada je u Spljetu biskupovao Pavao. Dva biskupa nijesu mogla u isto doba biti u Spljetu, i ako su bila, jedan je samo mogao biti nadbiskup, a drugi njegov pomoćnik. U ovo doba imamo jednog biskupa po imenu Martina

⁸² *Starine VII.* — Rački, *Pismeni spomenik iz dobe hrvatskoga kralja Kriesimira II.* str. 47. sl. — Rački, *Docum.* str. 433.

u Rabu, pa bi moglo biti, da je ovaj baš bio brat djakona Petra. Ali ova hipoteza nije vjerojatna. Da je Martin rabski bio brat djakona Petra, sva je prilika da bi ovaj to bio istaknuo u darovnici, pošto se je radilo o jednom vanjskom biskupu. A opet je teško vjerovati, da bi Rabljani, koji su kao i drugi gradovi imali pravo da biraju biskupa, bili izabrali jednoga stranca, Splječanina. Ovo bi bili samo indirektni dokazi; da je Martin bio biskup-pomoćnik, ali imamo i direktnih.

Nadbiskup Pavao u svojoj oporuci piše, kako smo vidjeli, da je star, bolešću privezan uz postelju i da pošto nema ni imanja, ni novaca, da nema nikoga, koji bi se za nj brinuo: *»t non habendo facultates aut pecunias ita ut nemo inveniretur, qui nei curam susciperet«.*

Da je Pavao u ovo doba još vršio svoju nadbiskupsku službu, ne bi bio mogao reći, da nema ni imanja ni novaca i da stoga nema tko bi se za nj starao. Kao nadbiskup, on je posjedovao velika imanja, koja bijahu darovali spljetskoj crkvi hrvatski vladari. Imao je dakle odakle i da žive. A kada nadbiskup Pavao tvrdi da nema, to je dokaz, da je ovo imanje bilo prešlo u druge ruke, t. j. u ruke njegova pomoćnika Martina.

Jedan dokaz, da je Martin bio u ovo doba biskup u Spljetu, imamo donekle i u Katalozima.

Katalozi B. C. D., pa i ostali, koji su napisani bez predrasuda, nose iza Pavla jednog biskupa po imenu Martina. Istina je, da bi ovaj mogao biti onaj Martin pred Petrom, koga na njegovu pravomu mjestu ne nalazimo, i da je krivnjom prepisivača došao na drugo mjesto. Ali je valjda prvi Martin izostavljen, kako su izostavljeni i neki drugi biskupi u spomenutim Katalozima, a da je ovo onaj, koji je baš bio pomoćnik Pavlov, te njega, i ako za kratko vrijeme, naslijedio na biskupskoj stolici. Uzev ukupno sve ovo, mnijenja smo i mi, da je Martin bio pomoćnik nadbiskupa Pavla, ali samo Pavla, i da je njega, bar za kratko vrijeme, naslijedio. Pošto o njemu nemamo dokaza prvoga reda, to ćemo ga u našem Popisu donijeti sa znakom upita.

I s ovim dolazimo do polovice XI. v., do nadbiskupa Dabrala, s kojim ulazimo u puni Srednji vijek. Pisanje povijesti nije više ograničeno samo na neke crkovne ljude i na izdavanje povelja, nego se bavi i mjesnim dogagajima. Vijesti o pojedinim važnijim osobama, a tako i o biskupima pojedinih mjesta, postaju češće,

obilatije i sigurnije. U kronologiji spljetskih biskupa, od sada unaprijed, ima nekih prijepornih pitanja, ali ta su nuzgredna i manje važnosti. U glavnom opstojanje pojedinih nadbiskupa ustanovljeno je i ograničeno je doba njihova biskupovanja. S toga naša zadaća, — Kronotaksa spljetskih nadbiskupa — svršava sa nadbiskupom Dabralom.

Tešku zadaću ima da vrši povijest u kulturi čovječanstva. Njezina je dužnost da prikaže ljude, koji predstavljaju svjetske dogagjaje i njihova djela u svjetlosti istine.

Toliko u Kronotaksi solinskih, koliko u ovoj spljetskih nadbiskupa, naša je zadaća bila, da — za sada — prikažemo opstojanje ovih ljudi u svjetlosti istine i dogagjaja, koji su se okolo njih zbili, u koliko je bilo potrebito, da se utvrdi njihova povjesnička osoba. U ovomu smo radu iščupali ovdje i ondje troskot, što se bio obavio okolo nekih, i njihove osobe donekle izobličio. Mi smo uništili nekoje legende, koje su bile zastrle osobe utemeljitelja solinske i spljetske Crkve, otrgnuli smo po koji listak s aureole, kojom im ovjenčaše glavu pozniji vijekovi, da ih prikažu u sjaju, koji nije njihov. Jer, i ako je legenda poezija života Svetaca i velikih ljudi, nije ona povijest. Nu mi smo ih zato prikazali u prostomu ruhu povjesničke istine. Pa i u ovomu ruhu oni visoko odskaču pred našim očima.

Ali i iznad ove legende, u ovoj prostoj povjesničkoj istini, ima nešto lijepa i velika, što podiže naš duh, što nas nuka, da sa zadovoljstvom i radošću pozdravimo rezultate svoga hladnoga, objektivnoga, povjesničkoga istraživanja.

Utemeljitelji Crkve solinske, prikazani ovako u svjetlu povjesničke istine, jasno nam izniješe sliku kršćanske vjere, koju oni unijehše u naše zemlje, one vjere, koju oni i zapečatiše svojom krvlju. Vidimo zatim kako njihovi nasljednici na solinskoj biskupskoj stolici šire vjeru i kršćansku kulturu po našim zemljama. Usprkos manama, koje se zatim gdjegdje pomoliše, oni se, uza sav vrtlog strasti onih dalekih vremena, ipak očuvaše uzvišeni u kršćanskim idealima.

I nadbiskupu utemeljitelju crkve Spljetske digosmo aureolu legende, koja se okolo njegove glave bila obavila, i prikazasmo ga u svjetlosti povjesničke istine. Ali opet vidjesmo, kako on i

njegovi nasljednici šire i učvršćuju Krstovu vjeru među našim narodom, što se bijaše još VII. vijeka doselio u ovu novu postojbinu, i kako ga oni uvedoše u kolo kulturnih naroda Europe.

Istina, nije svaki poglavica na nadbiskupskoj spljetskoj stolici shvatio uvijek važnost svoje kulturne misije u hrvatskomu narodu: nastadoše u neka doba trvenja među narodom i predstavnicima crkvene vlasti, prouzrokovana od razmirica među Istokom i Zapadom, ali se ipak i ove utišaše. Znao je hrvatski narod i u prkos kojekakvim neprilikama vojštititi i izvojštititi svoja prava, a opet je znao u svojoj kršćanskoj nepomućenoj krotkosti stišavati svoje prkose i darovštinama opsipavati i crkvu i svećenike svoje za njihove zasluge, pa ih time poticati, da uspješno promiču svoju kulturnu zadaću u njegovim zemljama. Među Crkvom spljetskom — ovom »*metropolis usque ripam Danubii et pene per totum regnum Chroatorum*«⁸³ — i među narodom hrvatskim nastadoše topli odnošaji, učvršćeni tisućljetnim vezom, koji se ne dadu tako lako ni razvezati ni pretrg-

⁸³ Ovdje je mjesto da se pridoda jedna opaska, koja bi bila valjda bolje pristala na drugom mjestu, ali i ovdje ima razloga da ju se umetne. Navedeni dokumenti govore o metropolitanskoj vlasti spljetske crkve, koja se je IX. v. pa i dalje protezala sve do obala Dunava. U doba rimsko nije solinska Metropolija, u prvim vijekovima svoga opstanka, šizala tako daleko; ona je tada obuhvaćala samo rimsku Dalmaciju i na sjeveru graničila je sa gornjom i donjom Panonijom (*Pannonia superior et inferior*). Nego polovicom V. vijeka, kada jedna i druga Panonija bi od barbara opljačkana i glavni grad donje Panonije, Srijem (Sirmium), bi od Huna oko g. 441. porušen, tada svjetovna i crkvena vlast ove Metropolije bi prenešena u Solun (Thessalonica). „*Apennius praefectus praetorio de Sirmiana civitate in Thessalonicam profugus venerat, tunc ipsam praefecturam et sacerdotalis honor secutus est*“ (Justinian. Novell II; CIL. III. p. 418.). Ovom prigodom bila je razdijeljena srijemska metropolija. Sisak (Siscia), glavni grad gornje Panonije, koji je njoj do tada pripadao, morao je potpasti pod drugu metropoliju. Akvileja bila je daleko, a uz to skoro u isto doba (god. 452.) pala je i ona pod udarcima Huna. Ostali sjeverni gradovi bijahu već odavna u vlasti barbara. Nije ostajalo nego da sisačka biskupija bude pripojena metropoliji solinskoj, koja je i relativno blizu bila (Farlati V. str. 319.). S ovog razloga nalazimo g. 530. i 533. dva sisačka biskupa prisutna dvama crkovnim pokrajinskim Koncilima u Solinu („Bogosl. Smotra“ 1912. str. 561.; Kronotaksa str. 51, sl.). Kada pak Hrvati u VII. v. naseliše ove krajeve, te se pokrstiše i kada bi podignuta spljetska nadbiskupija, koja je baštiniła i ime i sve vlastice solinske metropolije, tada je ona zadržala svu svoju vlast u cijelome starom opsegu i ovo je rado isticala. Stoga se u spomenutoj povelji naglasiva, da spljetska biskupija siže *usque ripam Danubii*. U Koncilu držanu god. 926.—7. u Spljetu (v. str. 162.) nugjaju latinski biskupi ninskomu biskupu Grguru na izbor tri biskupske stolice, među kojima je i sisačka biskupija. Kasnije bi Sisak porušen od Magjara, a XI. v., kad bi utemeljena zagrebačka biskupija, Sisak je pripao istoj i Zagreb se smatra u crkvenom pogledu nasljednikom i baštinikom stare sisačke nadbiskupije (Farlati o. c. str. 330.).

nuti ni s jedne, ni s druge strane; oni baš i jesu integrantni dio hrvatske povjesnice. U skladnosti ovih odnošaja, u međusobnom razumijevanju i otvorenoj iskrenosti Crkve i Naroda leži i sada glavni uvjet životu, napretku i sreći naroda našega. Crkvi spljetskoj, nekoč solinskoj, i narodu hrvatskomu od srca želimo da i unaprijed — pa kako god bila burna vremena i zamamljive napasti nedoglednih uspjeha — budu mogli i znali gojiti i učvršćivati ove veze u međusobnoj snošljivosti i ljubavi, na svoju korist moralnu i materijalnu, na svoj napredak i na slavu svoju!

* * *

Priglavljujući ovu Kronotaksu, dajemo, prema našem istraživanju, u slijedećem obrascu Popis Spljetskih Nadbiskupa.

POPIS SPLJETSKIH NADBISKUPA

po rezultatima kritičnog istraživanja kamenih i pisanih dokumenata.

Redni broj	God. izbora	Nadbiskupi	God. smrti
1.		Ivan I. Ravenjanin	
2.		? Petar I.	
3.		? Marijan	
4.		? Martin I.	
5.		? Leo	
6.	c. 840.	Petar I. (II.)	c. 860.
7.	c. 860.	Justin	c. 879.
8.	881.	Marin	c. 886.
9.	887.	Teodozij	c. 890.
10.	892.	Petar II. (III.)	c. 912.
11.	914.	Ivan II.	c. 928.
12.		? Januarj	
13.		? Frontinijan	
14.	970.	Martin I. (II.)	1000.
15.	1015.	Pavao	c. 1030.
16.		? Martin III.	
17.	1030.	Dabral	1050.